

Ujet v politično izgnanstvo: Poljak Emil Korytko in zbirka *Slovénfke péfmi krajnskiga naróda*

Marija Klobčar

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije
znanosti in umetnosti, Ljubljana
marija.klobcar@zrc-sazu.si

KLJUČNE BESEDE: Habsburška monarhija, slovanstvo, Emil
Korytko, slovenske ljudske pesmi, zbirka

Leta 1839 je v Ljubljani, tedanjem glavnem mestu Kranjske, dežele v Habsburški monarhiji, izšel prvi zvezek prve zbirke slovenskih ljudskih pesmi, imenovan *Slovénfke péfmi krajnskiga naróda*. Na zadnji strani zvezka je bila objavljena naslednja opomba: „Predgovor fe bo drugimu svesiku priloshil. Tukaj fe le napove, de je péfmi prizhujozhiga svesika nabral ranki Emil Koritko”¹.

Naslednji zvezek te zbirke ni prinesel ne obljubljenega predgovora ne Korytkovega imena, prav tako ga niso prinesli zadnji trije deli, ki so izšli med letoma 1840 in 1844. Korytkovo ime se je pojavilo le v uvodu k sočasni zbirki *Narodne pészni ilirske*: avtor te zbirke slovenskih ljudskih pesmi, Stanko Vraz, je Korytku priznal prvenstvo pri izdaji pesemskega izročila na Kranjskem, hkrati pa mu je očital neustrezen pristop pri zbiranju oziroma objavljanju². S to oznako so Korytka Slovenci vrednotili več kot stoletje, ne da bi njegovo zbiranje pesemskega izročila doživelo globljo osvetlitev. Kdo je bil torej Emil

¹ [E. Korytko], *Slovenske pesmi krajnskiga naróda*, t. 1, Ljubljana 1839, s. 139.

² S. Vraz, *Narodne pesni ilirske, koje se pészaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Kornškoj i zapadnoj strani Ugarske*, Zagreb 1839, s. VII.

Korytko, kako je prišel v Ljubljano in kakšna je bila njegova vloga v zbiranju slovenskega ljudskega pesemskega izročila?

Korytkov izgon v Ljubljano kot podoba odnosov v Habsburški monarhiji

Zapisovalec ljudskega izročila in pesnik Emil Korytko je izšel iz avstrijskega dela nekdanje Kraljevine Poljske, iz vzhodne Galicije. Leta 1834 je bil zaradi protidržavne dejavnosti aretiran: avstrijske oblasti so ga zaprle zaradi suma, da pripada organizaciji, ki hoče spremeniti režim in zbuditi narodnega duha med mladino³. Po prestanem zaporu je bil politično izgnan v Ljubljano, kamor je prišel januarja leta 1837. Njegov izgon v Ljubljano je hkrati zgovorna ilustracija odnosov v Habsburški monarhiji.

V teh odnosih je imelo območje današnje Slovenije posebno mesto. Večina slovenskega ozemlja je namreč prišla pod okrilje Habsburžanov že pred sredino 14. stoletja. Večstoletna vključenost v monarhijo je ustvarjala občutek pripadnosti, ki je v začetku 19. stoletja, v času Napoleonovih pohodov po Evropi, kazal izrazito ambivalentno podobo: Slovenci smo po eni strani pozdravljali pravice, ki jih je prinesla ustanovitev Ilirskih provinc (1809–1813), posebne enote s francosko nadvlado, kjer je bila Ljubljana glavno mesto, po drugi strani pa so Slovenci Francoze sprejemali kot sovražnike.

V letu razpada Ilirskih provinc, leta 1813, se je v Žežavi pri Zaleszczykih v vzhodni Galiciji v plemiški družini rodil Emil Korytko, ki ga je usoda pozneje na poseben način povezala z Ljubljano in Slovenci, predvsem pa s slovenskim ljudskim izročilom.

Ljubljana, ki je bila za Korytka prostor političnega izgnanstva, se je ob vnovični vključitvi v okrilje Habsburške monarhije razcvetela: v pripravah na drugi kongres Svete alianse leta 1821 so meščani ulicam skušali dati sodobnejši videz in nov sijaj. Na tem kongresu, na katerem je bila Ljubljana za mesto kongresa izbrana delno tudi zaradi svoje provincialnosti, so sodelovali avstrijski cesar, ruski car, neapeljski kralj in vrsta drugih pomembnih diplomatov tedanje dobe. Ljubljana je tako za kratek čas postala središče mednarodne politike in diplomacije⁴. Po tem kongresu je Ljubljana spet dobila vlogo provincialnega mesta na jugu monarhije.

³ A. Mrak, *Emil Korytko in njegovi – veliki podporniki slovenske kulture*, 2013, <<http://www.rtv slo.si/kultura/razglednice-preteklosti/emil-korytko-in-njegovi-veliki-podporniki-slovenske-kulture/324515>> (5.06.2018).

⁴ J. Bartol, *In 1821, Ljubljana became the center of the world*, 2018, <<http://www.rtv slo.si/news-in-english/in-1821-ljubljana-became-the-center-of-the-world/346928>> (4.04.2018).

V zimsko Ljubljano je v začetku leta 1837 prispel Emil Korytko, skupaj s prijateljem Boguslavom Horodynskim. Korytko je bil človek z dostojanstvom in veliko osebno odgovornostjo. S to držo je sprejel izgon v Ljubljano, čeprav se je zaradi ujetosti v ljubljansko provincialnost⁵ in zaradi pomanjkanja ves čas spoprijemal z velikimi stiskami, ki jih je v svojih pismih razkrival domačim. Prav ta pisma, ki jih danes hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani in so objavljena v izvirnikih in prepisih⁶, pa nam omogočajo vpogled tako v ozadje Korytkovega delovanja v Ljubljani kot v razmere, ki so zaznamovale odnos do narodov v Habsburški monarhiji.

Politični izgon v Ljubljano je za Korytko pomenil začetek povsem nove poti. Kot dobro vzgojen mladenič je čas izgnanstva želel koristno izrabiti⁷. Čas je preživel v knjižnicah v novozgrajeni Kazini, pri širjenju obzorja pa so mu pomagale tudi povezave z nekaterimi meščani, posebno z družino odvetnika Chrobatha: Chrobathova družina, kjer je bila mati Poljakinja, mu je nudila kosila, Chrobatova hči Luisa, pozneje poročena Pesjak, pa je v svojih zapisih ohranila dragocena pričevanja o Korytkovem delovanju med Slovenci.

V Ljubljani je Korytko skušal izrabiti vsako možnost za izobraževanje in opazovanje življenja in gospodarjenja; s poročanjem o napredku gospodarstva in s pošiljanjem sadik in semen je ob tem želel čim bolj pomagati svojcem v domovini⁸. Korytko je bil namreč pozoren tudi na tista področja življenja, ki so vodila k napredku v materialnem pogledu, kar razkriva gospodarsko odgovorno vlogo pripadnika plemiškega stanu. Manj kot pol leta po prihodu v Ljubljano, 5. julija 1837, je v pismu staršem pisal o raznih semenih in sadikah, ki jih bo prinesel domov za boljše gospodarjenje, in očeta spodbujal z načrti za bodočo svilarno⁹. S tem je kazal tudi odnos do napredka, ki ga je podpirala tudi razsvetljenško naravnana absolutistična oblast.

Korytkov pogled na svet je oblikoval tudi njegov študij na Filozofski fakulteti v Lvovu. S to širino je Korytko zaznaval drugačnost dežele, kamor je bil poslan, in ugotavljal razloge za razlike. Ker se je v življenje v Ljubljani hitro vključil in ga hkrati z zanimanjem opazoval, je tudi v samem mestu

⁵ F. Kidrič, *Paberki o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani*, „Ljubljanski zvon“, vol. 30, 1910, s. 490–496.

⁶ E. Korytko, *Korespondencja z rodziną (1836–1838) / Korespondencja z družino (1836–1838)*, t. 1: *Oryginal*, t. 2: *Prevod*, przygot. do druku M. i H. Leeming, Ljubljana 1983.

⁷ Ibidem, t. 2, s. 53–54.

⁸ Ibidem, s. 66, 89.

⁹ Ibidem, s. 66–67.

opažal zanimive posebnosti in opozarjal na nekatere značilnosti, ki so bile doslej v folkloristiki povsem prezrte. Tako je zabeležil, da je v Ljubljani kljub ostremu Metternichovemu režimu vladal poseben način sproščanja družbene kritičnosti, s pisanjem anonimnih paskvilov. Šlo je za navado, da so po mestnih zidovih lepili pesmi s satirično vsebino. Te pesmi so bile namenjene raznim javnim osebnostim, na primer guvernerju ali policijskemu direktorju, včasih pa tudi drugim ljudem. V pismu staršem je Korytko zapisal, da v vsakem kraju vlada drugačna manija, v Ljubljani pa ga je presenetila paskvilomanija. Prese- nečali so ga predvsem paskvili, uperjeni na moške in ženske¹⁰.

Korytkovo zanimanje za slovanstvo in za slovensko ljudsko kulturo

Pisma staršem, v katerih je Korytko tožil o težavah v Ljubljani in o dolgočasu, kažejo, da se je preučevanja slovenske ljudske kulture lotil tako iz osebnih razlogov kot iz potreb, ki jih je zaznal v družbi. Z zbiranjem pesmi je začel takoj, ko je začel spoznavati novo okolje. Najpomembnejše osmišljenje njegovega izgnanstva v Ljubljani je prinesla možnost, da se vključi v takšno odkrivanje ljudske kulture Kranjske, ki bo koristno za ves slovanski svet. Korytko je namreč svoje poslanstvo našel v primerjalni obravnavi slovanskih kultur, prikaz kulture Slovencev pa je bil del tega načrta. Staršem je 15. julija 1837 pisal, da se je z vso dušo posvetil slovanstvu, z željo, da bi naredil kaj splošno koristnega¹¹. V enem od svojih zadnjih pisem staršem, 1. avgusta 1838, je zapisal celo, da si je slovanstvo izbral za svoj poklic¹².

Odločitev za slovanstvo, ki je usmerjala nadaljnje Korytkovo delo, je bila del širših družbenih prizadevanj. Ta so se na Slovenskem od sredine leta 1837 povezovala predvsem z odmevi prvega Kollárjevega spisa o slovanski vzajemnosti. Po objavi v praškem listu „Ost und West“ 27. januarja 1838 je bil ta spis označen kot prispevek, „kjer se izpodbujajo zlasti mladi slovanski literatje vseh slovanskih rodov, da se začnejo pridno učiti sorodnih dijalektov ter obračajo vedno svojo pozornost na literarne produkte vseh slovanskih rodov“¹³. Zavzetost za slovanske ideje je bilo po izdaji tega dela čutiti predvsem med Poljaki, Korytko pa se je z njimi seznanil med izgnanstvom v Ljubljani, in sicer prek Vraza in Prešerna¹⁴.

¹⁰ Ibidem, s. 51.

¹¹ Ibidem, s. 68.

¹² Ibidem, s. 105.

¹³ F. Kidrič, op. cit., s. 558.

¹⁴ Ibidem.

Vrazovo navdušenje nad Kollárjem¹⁵ je s tem vplivalo na dve vzporedni prizadevanji za objavo slovenskega pesemskega izročila, na Vrazovo in Korytkovo. V okviru tega razumevanja narodnega se je Korytkov odnos do slovenstva oblikoval kot odnos do slovanskega rodu, s katerim ga povezuje sorodni „dijalekt”. Oris slovenske ljudske kulture je Korytko nameraval vključiti v delo *Słowiańszczyzna*, s katerim je želel predstaviti podobo skupne slovanske kulture. Prvi korak na poti do tega cilja je bila zbirka *Slovenske pesmi krajnskega naróda*.

Ob delu za izdajo zbranega gradiva je Korytko pripravil dva pomembna spisa, ki sta bila objavljena v ljubljanskem listu „Illyrisches Blatt” in v praškem, Slovanom naklonjenem listu „Ost und West”. Oba prispevka kažeta, da je Korytko svoje delo namenjal tako Slovencem, pri katerih je ugotavljal veliko zamudništvo, kakor drugim Slovanom, ki bi s tem spoznali pomemben del svoje kulture.

V teh dveh prispevkih je posredoval vabilo za zbiranje narodopisnega gradiva in interpretacijo pesemskega gradiva, ki je bila prvotno mišljena kot predgovor k izdaji ljudskih pesmi *Slovenske pesmi krajnskega naróda*, poskrbel pa je tudi za upodabljanje noš. Vabilo „Den Freunden des Slawenthums in Krain”, objavljeno v „Illyrisches Blatt” 23. junija 1838 in mesec pozneje ponatisnjeno v praškem listu „Ost und West”¹⁶, kaže na široko obzorje, ki ga je Korytku omogočila poljska etnološka šola. Ta poziv je prvi sistematični vprašalnik za raziskovanje ljudske kulture na Slovenskem¹⁷. Teme, ki so ga zanimale, je Korytko strnil v dvanajst točk. Pri tem je tematsko zajel šege, plese, glasbo, verovanje in ljudsko znanje, ljudsko zdravilstvo, pesmi, pripovedništvo, noše in družbene odnose, predvsem v družini¹⁸. Zbirateljsko delo, zarisano s tem načrtom, naj bi omogočilo narodno in kulturno zgodovino Kranjske, prvi del tega načrta pa je bila izdaja ljudskih pesmi.

Korytkov načrt za zbiranje slovenskega ljudskega izročila

Po Korytkovem prepričanju je bila izdaja slovenskih ljudskih pesmi izjemno potrebna, saj je pri Slovencih v odnosu do izročila čutil veliko za-

¹⁵ A. Jež, *Stanko Vraz in nacionalizem. Od narobe Katona do narobe Prešerna*, Ljubljana 2016, s. 170.

¹⁶ E. Korytko, *Slowenische Volkslieder aus Krain*, „Illyrisches Blatt”, vol. 30, 28.07.1838, s. 118–119; V. Novak, *Emila Korytka nemški članki o slovenskem ljudskem izročilu*, „Traditiones”, vol. 1, 1972, s. 28–31.

¹⁷ V. Novak, *Raziskovalci slovenskega življenja*, Ljubljana 1986, s. 144–149.

¹⁸ Ibidem, s. 144–152; M. Stanonik, *Folkloristični portreti iz treh stoletij. Od baroka do moderne*, Ljubljana 2012, s. 158.

mudništvo¹⁹. Dotedanje zbirateljsko delo sodelavcev slovenskega pesniškega almanaha „Kranjska Čbelica”, kjer so objavljali tudi posamične ljudske pesmi, namreč ni moglo ustrezno predstaviti slovenskega ljudskega pesemskega izročila. Načrti za objavo Smoletove zbirke, ki je bila leta 1833 predvidena za izid v Pragi²⁰, so propadli, usode zbirke ljudskih pesmi z melodijami, ki jih je leta 1819 v Ljubljani zbralo Filharmonično društvo, pa zbiralci večinoma niso poznali. Zbirka, ki se je le delno ohranila, je bila namreč oddana na Dunaj²¹, od koder je prišla tudi pobuda za to zbiranje.

Ob samem zbiranju izročila je Korytko v razumevanju kulture ohranjal izjemno širino: ljudska kultura je bila zanj le del vsakdanjega življenja in kulture dežele, kjer je preživel svoje izgnanstvo. Iz pragmatičnih razlogov je pri tem dal prednost pesemskemu izročilu. Pri vrednotenju njegovega folklorističnega dela je potrebno upoštevati priprave na zbirko ljudskih pesmi, interpretacije pesemskih praks, s katerimi se je Korytko srečeval, in sámo zbirko *Slovenske pesmi krajnskega naróda*. Vrednotenje mora upoštevati pesmi, ki so bile končno vključene v izdajo, in pesmi, ki so bile pripravljene za izdajo.

Kulturo okolja, kjer je preživel svoje izgnanstvo, in odnos do izročila je Korytko večinoma spoznaval v obsojenosti na gibanje znotraj ljubljanskih mestnih meja²². Zaradi prepovedi izletov na deželo je bil pri pripravi zbirke od sredine julija 1837 do sredine julija 1838²³ odvisen le od pomoči Franceta Prešerna in njegovega kroga²⁴. Posredništvo je Korytko potreboval tudi zaradi neznanja slovenskega jezika, to pa je zbrano gradivo oropalo širine, s katero je kulturo sicer razkrival sam²⁵. Občasne širše razglede in osebni stik s prebivalci so mu omogočala le guvernerjeva posebna dovoljenja za izlete v okolico²⁶.

Politično omejitev gibanja je tako vsaj deloma presegel z obiski nekaterih krajev – Vodice, Idrije, Bleda in Ribnice. Kot je poročala Chrobatova hči Luisa Pesjakova, je na potovanjih po deželi z velikim trudom „nabiral zaklade naših narodnih svetinj”²⁷ in se v srečanjih z domačini seznanjal z različnimi podobami

¹⁹ E. Korytko, *Korespondencja z rodziq...*, t. 2, s. 82.

²⁰ V. Novak, *Raziskovalci slovenskega življenja...*, s. 154.

²¹ M. Matičetov, *Predgovor*, [v:] *Slovenske ljudske pesmi*, t. I, ured. Z. Kumer i dr., Ljubljana 1970, s. VII.

²² E. Korytko, *Korespondencja z rodziq...*, t. 2, s. 37.

²³ F. Kidrič, op. cit., s. 687.

²⁴ V. Novak, *Raziskovalci slovenskega življenja...*, s. 158.

²⁵ F. Kidrič, op. cit., s. 685–686.

²⁶ E. Korytko, *Korespondencja z rodziq...*, t. 2, s. 66.

²⁷ L. Pesjak, *Iz mojega detinstva*, „Ljubljanski zvon”, vol. 6, št. II, 1886. s. 677.

kulture²⁸. V neposrednih stikih z življenjem na deželi se je izrazilo tudi Korytkovo kritično opazovanje. 16. julija 1838 je z Dunaja dobil dovoljenje za izlete po deželi, zato je načrtoval daljše poti, predvsem pot v svetovljansko mesto Trst. Pri teh načrtih so ga omejevale in tudi omejile skromne finančne možnosti²⁹.

Čeprav je bil Korytko pri stiku s preprostimi prebivalci izjemno omejen, je pri njegovem delu prišla do izraza širina njegovega opazovanja, povezana tudi z njegovimi metodami dela oziroma zbiranja ustnega izročila. Za svoj veliki cilj in za dobro slovanstva in Slovencev je bil namreč pripravljen z ljudmi deliti tudi vsakdanja opravila. Kot je 18. septembra leta 1838 pisal staršem, jih je do govorjenja in petja pripravil tudi s tem, da je mlatil in oral³⁰.

Korytkov pogled na slovensko pesemsko izročilo in na pesemske prakse pa najjasneje razkrivajo Korytkova besedila, ki so bila med julijem in novembrom leta 1838 objavljena v časnikih „Illyrisches Blatt” in „Ost und West”. Obvestilo o zbirki je s sorodnima naslovoma objavil v obeh: v ljubljanskem listu „Illyrisches Blatt” kot „Slowenische Volkslieder aus Krain”, Slovenske ljudske pesmi s Kranjskega³¹, v praškem listu „Ost und West” pa z naslovom „Sammlung krainerischer Volkslieder”, Zbirka kranjskih ljudskih pesmi³². Praški prispevek, ki je tudi vsebinsko nekoliko drugačen, je bil za objavo pripravljen pred ljubljanskim. Zanimivo je, da praški prispevek govori o kranjskih pesmih, ljubljanski pa o slovenskih³³. Razlike v naslovih teh naznanil nakazujejo različne vidike v pojmovanju naroda.

V napovedih zbirke, objavljenih v omenjenih listih, je vidno Korytkovo razumevanje vloge pesemskega izročila. Kakor je 28. julija leta 1838 pojasnil v oglasu v „Illyrisches Blatt”, so bile pesmi izjemno pomembne za razkrivanje slovanskega duhovnega sveta.

Ne dvomim, da bodo ljudske pesmi, ki bodo izšle, ugajale v vsem slovanstvu, ker jih označujejo isti splošno slovanski duh, isto globoko čustvo in isti krepki jezik, ki tako zelo odlikujejo slovansko ljudsko pesništvo. – Značaj, jezik, bajke in ljudsko pesništvo vseh slovanskih rodov so si med seboj tako sorodni, tako med seboj prepleteni, da je moč eno razložiti, dopolniti in izoblikovati le z drugim.

²⁸ F. Kidrič, op. cit., s. 685.

²⁹ E. Korytko, *Korespondenca z rodzinq...*, t. 2, s. 101–102.

³⁰ Ibidem, s. 104.

³¹ E. Korytko, *Slowenische Volkslieder aus Krain*, „Illyrisches Blatt”, vol. 30, 28.07.1838, s. 118–119.

³² Idem, *Sammlung krainerischer Volkslieder*, „Ost und West”, vol. 63, 8.08.1838, s. 259.

³³ V. Novak, *Raziskovalci slovenskega življenja...*, s. 156.

Vse to dokazuje neovrgljivo o notranji zvezi, vzajemnosti in resničnem obstoju vzvišenega, vélikega in celotnega v slovanstvu! – Kako daleč je Kranjska od dežele Poljakov, Čehov in Rusov, – kako majhna je skupnost Kranjcev z njim tako tesno sorodnimi Srbi in vendar najdemo v ljudskih pesmih s Kranjskega ne le isti ton, istega duha in isto čustvo, marveč pogosto tudi isto pripoved (vsebinsko) – Dovolj priporočila za Slovane!³⁴

Korytkov zapis v oglasu, ki ni izšel le v časopisju, temveč je bil predstavljen tudi z uradno in konzistorialno okrožnico, kaže, da je bilo slovanstvo pomembni usmerjevalec izdaje. Razširjanje povabila je bilo priznanje Korytkovemu delu in je omogočilo izreden odziv. Korytko je v pismu staršem 24. junija 1838 izrazil svoje navdušenje nad tem, da je od ljudi dobival toliko gradiva, hkrati pa nad tem, da je njegovo zamisel podprl tudi guverner³⁵. Tedanja oblast je tako Korytkovo delo za Slovence in zbiranje pesmi podprla in guverner, ki je spoznal pomembnost in zahtevnost njegovih načrtov, je zanj celo osebno posredoval na Dunaju³⁶.

Po letu dni bivanja v Ljubljani je imel Korytko prvi del pesemskega gradiva že pripravljen za cenzuro³⁷. Razvrstitev pesmi, za katero ni imel zgleda³⁸, je oblikoval sam. Kot prve je predstavil obredne pesmi, iz česar je razvidno, da je prav v obrednih pesmih čutil največjo moč za osvetlitev preteklosti, hkrati pa je v njih videl bližino z drugim slovanskim izročilom. V tem se je tudi razločeval od Vraza, ki je po srbskem zgledu v ospredje postavil pripovedne, in sicer junaške pesmi. Korytko je v objavo nameraval vključiti notne zapise in ilustracije³⁹.

Za zbirko je Korytko pripravil predgovor „Ein Wort über das Volkslied in Krain“ (Beseda o ljudski pesmi na Kranjskem). V njem je vnovič interpretiral pomen zbiranja pesemskega izročila in vlogo pesmi pri razumevanju „psihologije, filozofije in zgodovine ljudstva“. Pesmi po Korytkovem mnenju razkrivajo „duhovno pot naroda“ in „zgodovino ljudstva, kolikor so zgodovinska dejstva vplivala na stanje ljudstva“, predvsem pa so pesmi „izročila sive davnine“⁴⁰.

³⁴ V. Novak, *Emila Korytka nemški članki...*, s. 39.

³⁵ E. Korytko, *Korespondencja z rodziq...*, t. 2, s. 98.

³⁶ M. Stanonik, N. Jež, *Nekaj folklornih zapiskov iz zapuščine Emila Korytka v NUK*, „Traditiones“, vol. 14, 1985, s. 110.

³⁷ E. Korytko, *Korespondencja z rodziq...*, t. 2, s. 87.

³⁸ V. Novak, *Raziskovalci slovenskega življenja...*, s. 154.

³⁹ E. Korytko, *Korespondencja z rodziq...*, t. 2, s. 109.

⁴⁰ Idem, *Ein Wort über das Volkslied in Krain I*, „Ost und West“, vol. 89, 7.II.1838, s. 365–366; V. Novak, *Raziskovalci slovenskega življenja...*, s. 162–164.

Načrtovani predgovor je v treh delih izšel v „Ost und West“⁴¹, začetek predgovora pa je praška policija zaplenila.⁴² Ta predgovor pozneje v zbirko ni bil vključen.

Korytkova analiza osrednjeslovenskih ljudskopesemskih praks

Korytko je kljub skromnim neposrednim stikom z ljudmi na terenu opazal spreminjanje slovenskega ljudskega pesemskega izročila. Pri tem je opazal izrazito nasprotje med starimi in novimi pesmimi in nakazal pomen molskega načina pri nekaterih starih pesmih, predvsem pri tistih, ki se začenjajo s „Stoji, stoji beli grad“⁴³.

Z novejšimi pesmimi je najverjetneje označeval tisto ustvarjalnost na Slovenskem, ki se je povezovala s plesom štajeriš, torej ljubezenske štirivrstičnice. V nadaljevanju je namreč pojasnil, da imajo te pesmi raznovrstne mere, od katerih je ena od najpomembnejših amfibrah, za napev pa zapisal, da je poskočen, vesel in plesen⁴⁴. Ker melodije pozneje niso bile vključene v zbirko, je izjemno dragocen tisti del načrtovanega Korytkovega predgovora, v katerem je pesemske prakse oziroma nasprotje med starimi in novimi pesmimi označil z glasbenega stališča:

Stare imajo navadno neko posebno obliko in napev – pričenjajo se povečini s stoji, stoji beligrad, so ponavadi v 5- ali 4-stopnih jambih ali trohejih, kot srb-ske (težko je razlikovati) in jih pojejo v molskem tonu. – Melodija je podobna rusinskim (glej Lipinskega zbirko napevov k ljudskim pesmim, ki jih je zbral Vaclav [z Oleska], od št. 107–130)⁴⁵.

Ob tem je Korytko predstavil tudi razlike med pesemskimi praksami starejše in mlajše generacije oziroma starejše pesmi kot izraz tradicije in hitro sprejemanje novih pesmi: „Stare pesmi so, ker jih ohranjajo le stari, mladi pa jih celo zasramujejo, še ohranile svojo splošnost (skupnost) v napevu. – Arije

⁴¹ E. Korytko, *Ein Wort über das Volkslied in Krain I...*, s. 365–366; idem, *Ein Wort über das Volkslied in Krain II*, „Ost und West“, vol. 90, 10.II.1838, s. 368–369; idem, *Ein Wort über das Volkslied in Krain III*, „Ost und West“, vol. 93, 21.II.1838, s. 380–381.

⁴² F. Kidrič, op. cit., s. 748.

⁴³ V. Novak, *Raziskovalci slovenskega življenja...*, s. 164.

⁴⁴ E. Korytko, *Ein Wort über das Volkslied in Krain III...*, s. 380–381; V. Novak, *Raziskovalci slovenskega življenja...*, s. 164.

⁴⁵ V. Novak, *Raziskovalci slovenskega življenja...*, s. 164; Korytkove opombe se nanašajo na delo Lipinski, Karol. *Muzyka do pieśni polskich i ruskich ludu galicyjskiego zebranych i wydanych przez Wacława z Oleska*, Lwow 1833.

novih pesmi pa poljubno spreminjajo in menjavajo. Nobena ne ostane dolgo v modi, druga drugo izrivajo”.⁴⁶ V tem je razkril glavne značilnosti tedanjih pesemskih praks na osrednjeslovenskem območju in njihove medsebojne razlike, vendar njegove ugotovitve še niso dočakale etnomuzikološke presoje. Določene pozornosti je bila deležna le objava zbirke ljudskih pesmi.

Izdaja zbirke *Slovenske pesmi krajskiga naróda* in Korytkova smrt

Korytko je 20. junija 1838 cenzuri predložil tri zvezke s 37 pesmimi in 73 „vižami”⁴⁷, s čimer so se začele neposredne priprave na objavo. Zapisi melodij so imeli torej za Korytka velik pomen. Še pred objavo interpretacij pesmi v „Ost und West”, 18. septembra 1838, je Korytko poročal staršem o tem, da bo imela zbirka tudi melodije in slike⁴⁸. Ko so bile pesmi že v cenzuri, Korytko pa je za cenzuro pripravljajl še spis o šegah, verovanju, svatbah, medicini in drugem, je starše v pismu prosil za finančno pomoč. Ob tem ga je pomirjala misel, da je za Kranjce storil vse, kar je bilo v njegovi moči, in da bodo v Ljubljani imeli o njem, Poljaku izgnancu, dobro mnenje⁴⁹.

Zaplete ob tisku so dopolnili zapleti s črkopisom: obljubljeni tisk v gajici⁵⁰ je bil Korytku, kot je 10. novembra 1838 zapisal v svojem zadnjem pismu staršem, onemogočen⁵¹. Razlog za to je bilo razhajanje s pogledi Ljudevita Gaja, glavnega nosilca ideje ilirizma⁵².

31. januarja leta 1839 je Korytko po krajši bolezni zaključil svojo zemeljsko pot. Dekret o njegovi politični pomilostitvi je prišel v Ljubljano nekaj dni po njegovi smrti. Njegovo izgnanstvo v Ljubljani je pustilo izjemno sled⁵³, trajno zaznamovano z izidom zbirke slovenskega ljudskega pesemskega izročila.

V uredništvu Mihe Kastelca in Jurija Kosmača je namreč kmalu po Korytkovi smrti izšla zbirka *Slovenske pesmi krajskiga naróda*, ki jo je pripravil

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem, s. 153; več o Korytkovi zbirki in odnosu do dela Stanka Vraza glej v M. Klobčar, *Vloga Emila Korytka pri spoznavanju slovenskih pesemskih praks*, “Traditiones”, vol. 46, št. 3, 2017, s. 19–20, 26–27.

⁴⁸ E. Korytko, *Korespondencja z rodziŋq...*, t. 2, s. 109.

⁴⁹ Ibidem, s. 94.

⁵⁰ V. Novak, *Raziskovalci slovenskega življenja...*, s. 154–155.

⁵¹ E. Korytko, *Korespondencja z rodziŋq...*, t. 2, s. 114.

⁵² F. Kidrič, op. cit., s. 749.

⁵³ I. Prijatelj, *Emil Korytko. K sedemdesetletnici njegove smrti spisal dr. I. Prijatelj*, „Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko”, vol. 19, 1909, s. 1–24, 79–91.

Korytko⁵⁴. Pesmi niso izšle v dveh zvezkih, kot je Korytko načrtoval, temveč v petih, med njimi pa v tipološkem pogledu ni vrednostne razvrstitve. Iz objavljenih pesmi je moč razbrati Korytkovo razumevanje življenja in podobo slovenske družbe tistega časa, čeprav se je, kot je zapisal Korytko, omejil na pesmi, ki jih mladi rod ne poje več⁵⁵.

Naslov zbirke v primerjavi s predhodni poimenovanji – Kranjske narodne pesmi, Kranjskega naroda narodne pesmi⁵⁶ – izraža različne poglede na razumevanje naroda v tem času⁵⁷. Ovitek in predlist drugega, tretjega in četrtega zvezka pa kažejo na to, da razumevanje naroda tudi po izidu zbirke ni bilo enotno: ovitki teh zvezkov imajo naslov *Pesmi krajnskiga naroda*, predlisti pa *Slovenske pesmi*. V tem času so se namreč še pojavljale različne deželne in nacionalne identifikacije, ki so se postopno izrisovale v odnosu do Habsburške monarhije.

Vrednotenje Korytkovega dela med Slovenci

Pri presoji zbirke ljudskih pesmi *Slovenske pesmi krajnskiga naróda*⁵⁸, ki jo je uredil Emil Korytko in je izšla po njegovi smrti, je bilo pogosto v ospredju predvsem Korytkovo razmerje s Stankom Vrazom in njegovim zbiranjem pesemskega izročila. Veljalo je, da Vraz „[p]o kakovosti gradiva in jasno izraženi vseslovenski zasnovi odločno vodi”⁵⁹. V ozadju te presoje je bila tudi ocena, s katero je Korytkovo delo v uvodu k zbirki *Narodne pēsni ilirske* označil Stanko Vraz. Vraz je Korytku priznaval prvenstvo pri izdaji pesemskega izročila na Kranjskem, hkrati pa mu je očital neustrezen pristop pri zbiranju oziroma objavljanju⁶⁰.

V nasprotju s Korytkovimi načrti je Zbirka *Slovenske pesmi krajnskiga naróda* izšla brez not. To je pozneje sprožilo krivično obtožbo, da so bile pesmi zapisane po nareku, brez upoštevanja melodij, in popravljene. Obtožba je povsem spregledala Korytkova prizadevanja za sledenje obema načeloma,

⁵⁴ V. Novak, *Raziskovalci slovenskega življenja...*, s. 173.

⁵⁵ E. Korytko, *Ein Wort über das Volkslied in Krain III...*, s. 380–381; V. Novak, *Raziskovalci slovenskega življenja...*, s. 165.

⁵⁶ V. Novak, *Emila Korytko nemški članki...*, s. 34.

⁵⁷ M. Pisk, *Ponovno o oblikovanju in razvoju glasbene folkloristike*, „Traditiones”, vol. 42, št. 1, 2013, s. 114–115.

⁵⁸ [E. Korytko], *Slovenske pesmi krajnskiga naróda*, t. 1–5, Ljubljana 1839–1844.

⁵⁹ M. Matičetov, op. cit., s. VIII.

⁶⁰ S. Vraz, op. cit., s. VII.

torej načelu zapisovanja ob petju in prepovedi olepševanja besedil: Korytko je tiste, ki bi ravnali tako, v zadnjem delu načrtovanega predgovora oziroma interpretacije pesemskega izročila, 21. novembra 1838 objavljenega v „Ost und West”, posvaril, „naj se ne bližajo temu svetišču”⁶¹. Na to, kar se je dogajalo z zapisi, preden jih je Korytko dobil v roke, sam seveda ni mogel vplivati. Zakaj so bili zapisi melodij izključeni iz tiska, ni jasno, še manj pa, kam so se izgubili. Znano je le, da so po Korytkovi smrti njegovi starši njegove „ostaline” prodali⁶².

Korytko ni bil prvi, ki si je na Slovenskem prizadeval za izdajo ljudskih pesmi, bil je pa prvi, ki mu je to uspelo. Korytkova prizadevanja za objavo slovenskega pesemskega izročila pa niso pomembna samo s tem, da smo Slovenci po njegovi smrti dobili prvo zbirko pesemskega izročila, temveč zaradi objav, s katerimi je zbirko pripravljaj, osmišljaj in interpretiral.

Objavljanje ljudskega izročila je bilo za Korytka le del odstiranja kulture naroda: ljudsko kulturo je namreč razumel celostno, v tesni prepletenosti z drugimi vidiki kulture. Objava pesmi je bila zanj le prvi korak na poti do cilja. Celostni vidik ga je usmerjal tudi pri interpretaciji povezav med slovan-skimi narodi: z objavo slovenskega ljudskega izročila zato ni skušal pomagati le Slovencem, temveč vsem Slovanom. S tem se je po njegovem prepričanju začela izrisovati celovita podoba kulture, v kateri se posamični deli medsebojno pojasnjujejo in dopolnjujejo.

Čeprav je bil Poljak Emil Korytko kot politični izgnanec v Ljubljani tujec, v okolico pa je smel le z izrecnim dovoljenjem guvernerja, se je zelo zbližal tako z ljudmi, ki so si prizadevali za objavo slovenskega pesemskega izročila, kot z ljudmi na podeželju, s katerimi je prišel v stik na svojih redkih izletih v okolico. Tudi to kaže na širino njegove izobrazbe in osebnosti. Njegovo delo, vključno z gradivom, ohranjenim v njegovi zapuščini, je kljub fragmentarnosti izjemno pričevalno, in sicer ne le za spoznavanje življenja na podeželju, temveč tudi v mestih. Pričevanje o metodah dela oziroma zbiranja ustnega izročila pa kaže na to, kako pomembno se mu je zdelo opazovanje z udeležbo: čeprav je bil plemič, je bil za svoj veliki cilj in za dobro slovanstva in dežele, kamor je bil izgnan, pripravljen prijeti tudi za plug.

Zbiranje slovenskega ljudskega izročila in priprava zbirke *Slovenske pesmi kranjskiga naróda* sta bila za Korytka njegova osebna pot iz stiske političnega

⁶¹ E. Korytko, *Ein Wort über das Volkslied in Krain* III..., s. 380–381; V. Novak, *Raziskovalci slovenskega življenja*..., s. 166.

⁶² F. Kidrič, op. cit., s. 366.

izgnanstva, v katero ga je pahnil režim Habsburške monarhije. Hkrati je bilo Korytkovo delo tudi za Slovence pomemben mejnik na poti političnega samozavedanja: s prvo zbirko slovenskih ljudskih pesmi smo Slovenci namreč dobili potrditev slovenske ljudske ustvarjalnosti.

Režimu Habsburške monarhije, ki ga je izgnal v tujino, pa je Korytko nemo sporočil svojo pokončno držo, ki je tudi smrt ni zbrisala: zbirki *Slovenske pesmi krajnskega naróda* kljub veliki materialni stiski ni hotel napisati posvetila. Guverner, ki mu je dovoljeval izlete v okolico in cenzuriral njegove spise, mu je bil pripravljen dati sredstva za tisk, če bi mu Korytko delo posvetil, Korytko pa je to odločno zavrnil, saj v svoji pokončni drži ni hotel ne mecenov ne dedikacij⁶³. Tako je potrdil veličino duha, zaradi katerega je moral v izgnanstvo, in duha, s katerim je v izgnanstvu sebi in Slovencem postavil spomenik.

Največji slovenski pesnik in Korytkov najdražji prijatelj v Ljubljani France Prešeren je Korytku v spomin napisal posvetilo, ki krasi njegov grob na pokopališču pomembnih ustvarjalcev na Navju v Ljubljani:

Der Mensch muß untergehen
Die Menscheit bleibt; – fortan
Wird mit ihr das bestehen,
Was er für sie gethan

Slovenci smo se Korytku za njegov prispevek k ohranjanju kulturnega spomina med drugim oddolžili ob simpoziju ob dvestoletnici njegovega rojstva, ki ga je zaključila umestitev spominske plošče na pročelje poslopja Kazine v središču Ljubljane. V času nove povezanosti evropskih narodov to obeležje spominja tako na Korytko kot na čase Habsburške monarhije, ki so Korytko obsodili na izgnanstvo med Slovenci.

BIBLIOGRAFIJA

- Bartol J., *In 1821, Ljubljana became the center of the world*, 2018, <<http://www.rtvsllo.si/news-in-english/in-1821-ljubljana-became-the-center-of-the-world/346928>>.
- Jež A., *Stanko Vraz in nacionalizem. Od narobe Katona do narobe Prešerna*, Ljubljana 2016.
- Kidrič F., *Paberki o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani*, „Ljubljanski zvon“, vol. 30, 1910, s. 298–306, 364–368, 431–438, 490–497, 552–560, 682–688, 745–754.

⁶³ E. Korytko, *Korespondencja z rodziq...*, t. 2, s. 103.

- Klobčar M., *Vloga Emila Korytko pri spoznavanju slovenskih pesemskih praks*, "Traditiones", vol. 46, št. 3, 2017, s. 19–32.
- Korytko E., *Ein Wort über das Volkslied in Krain I*, „Ost und West”, vol. 89, 7.II.1838, s. 365–366.
- Korytko E., *Ein Wort über das Volkslied in Krain II*, „Ost und West”, vol. 90, 10.II.1838, s. 368–369.
- Korytko E., *Ein Wort über das Volkslied in Krain III*, „Ost und West”, vol. 93, 21.II.1838, s. 380–381.
- Korytko E., *Korespondencja z rodziną (1836–1838) / Korespondenca z družino (1836–1838)*, t. 1: *Oryginal*, t. 2: *Prevod*, przygot. do druku M. i H. Leeming, Ljubljana 1983.
- Korytko E., *Sammlung krainerischer Volkslieder*, „Ost und West”, vol. 63, 8.08.1838, s. 259.
- [Korytko E.], *Slovenske pesmi krajnskega naróda*, t. 1–5, Ljubljana 1839–1844.
- Korytko E., *Slowenische Volkslieder aus Krain*, „Illyrisches Blatt”, vol. 30, 28.07.1838, s. 118–119.
- Matičetov M., *Predgovor*, [v:] *Slovenske ljudske pesmi*, 1, ured. Z. Kumer, Ljubljana 1970, s. VII–XXIII.
- Mrak A., *Emil Korytko in njegovi – veliki podporniki slovenske kulture*, 2013, <<http://www.rtvsl.si/kultura/razglednice-preteklosti/emil-korytko-in-njegovi-veliki-podporniki-slovenske-kulture/324515>>.
- Novak V., *Emila Korytko nemški članki o slovenskem ljudskem izročilu*, „Traditiones”, vol. 1, 1972, s. 27–52.
- Novak V., *Raziskovalci slovenskega življenja*, Ljubljana 1986.
- NUK, Rokopisna zbirka, Ms 478, 479, 480.
- Pesjak L., *Iz mojega detinstva*, „Ljubljanski zvon”, vol. 6, št. 11, 1886, s. 673–683.
- Pisk M., *Ponovno o oblikovanju in razvoju glasbene folkloristike*, „Traditiones”, vol. 42, št. 1, 2013, s. 109–123.
- Prijatelj I., *Emil Korytko. K sedemdesetletnici njegove smrti spisal dr. I. Prijatelj*, „Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko”, vol. 19, 1909, s. 1–24, 79–91.
- Stanonik M., *Folkloristični portreti iz treh stoletij. Od baroka do moderne*, Ljubljana 2012.
- Stanonik M., Jež N., *Nekaj folklornih zapiskov iz zapuščine Emila Korytko v NUK*, „Traditiones”, vol. 14, 1985, s. 109–122.
- Vraz S., *Narodne pesni ilirske, koje se pjevaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Kornškoj i zapadnoj strani Ugarske*, Zagreb 1839.

Uwięziony na uchodźstwie politycznym – Emil Korytko i jego zbiór *Slovénfke péfmi krajnsfkiego naróda*

Marija Klobčar

Emil Korytko, polski badacz folkloru ludowego i poeta, w 1834 r. został zatrzymany przez władzę austriacką za działalność konspiracyjną. Pod koniec 1836 r. skazano go jako więźnia politycznego na zesłanie do Lublany, stolicy ówczesnej prowincji Kraina (Kranjska).

Korytko chciał nadać swojemu zesłaniu sens poprzez zbieranie i publikację materiałów opisujących słoweńską tradycję ludową. Jako zwolennik koncepcji

Kollára o słowiańskiej więzi krwi miał zamiar przedstawić ją w słowiańskim kontekście porównawczym. Pierwszym krokiem do osiągnięcia tego celu był zbiór *Slovenske pesmi krajnskega naróda*, który przygotowywał przy wsparciu słoweńskich intelektualistów. Swoją działalność wyjaśnił w tekstach publikowanych od czerwca do listopada 1838 r. w pismach „Illirisches Blatt” i „Ost und West”. W tych pracach określił zakres badań kultury ludowej, nadając im odpowiedni sens, przedstawił słoweńską tradycję pieśni ludowej oraz przybliżył jej praktykę.

Korytko nie był pierwszym badaczem, który starał się o wydanie pieśni ludowych, jednak jemu pierwszemu się to udało. Jego listy do rodziny udowadniają, że oprócz wykształcenia w tym przypadku dużą rolę odegrało szlacheckie wychowanie. Łącząc nabyte dzięki niemu umiejętności z wytrwałością w poszukiwaniu i kolekcjonowaniu, osiągnął wyniki, których przed nim na ziemiach słoweńskich nikt nie wypracował. Korytko zmarł 31 stycznia 1839 r. tuż przed otrzymaniem decyzji o ulaskawieniu politycznym i wydaniem pierwszego tomu zbioru *Slovenske pesmi krajnskega naróda*. Jego pogrzeb stał się jedną z pierwszych manifestacji słoweńskiego patriotyzmu.

Trapped in Political Exile: Emil Korytko and *Slavic Songs of the Carniolan People*

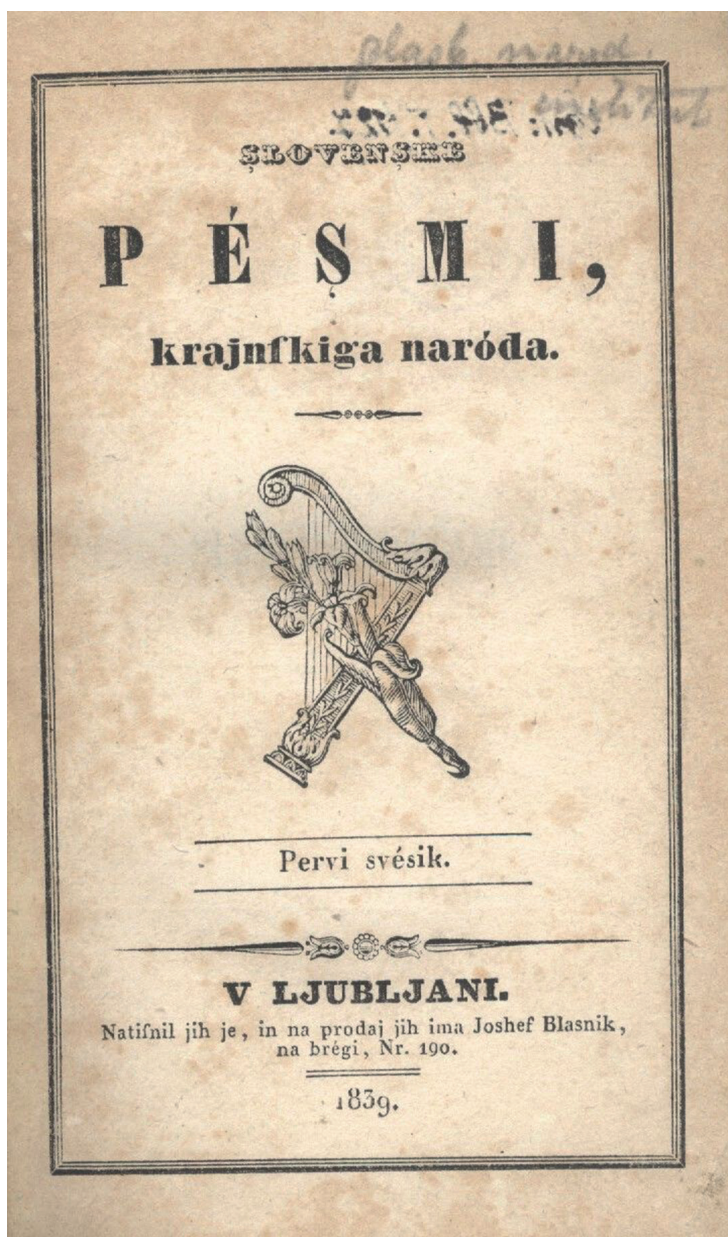
Marija Klobčar

Emil Korytko, Polish ethnographer, folklorist, and poet, was arrested by Austrian authorities in 1834 and imprisoned on accusation of taking part in subversive activities. At the end of 1836 he was sent for confinement to Ljubljana, Duchy of Carniola.

Korytko wished to give a meaning to his exile by collecting and publishing Slovenian folk songs. As an enthusiastic adherent of Kollár's Pan-Slavism; he planned to present Slovenian folk heritage in the comparative framework of Slavic cultures. His first step toward realizing this goal was the collection of songs entitled *Slovenske péfmi krajnskiga naróda* (*Slavic Songs of the Carniolan People*), which he prepared with the assistance of Slovenian intelligentsia. Korytko explained his work in the texts that he published from June to November 1838 in the newspapers *Illyrisches Blatt* and *Ost und West*. In these articles he defined and justified the study of folk culture, presented Slovenian music heritage, and shed light on some practical aspects of music in Slovenia.

Korytko was not the first person who attempted to publish a collection of folk songs in Slovenia, but he was the first who managed to achieve this goal. His letters to the family, as well as to his education, demonstrate that Korytko's up-

bringing as a nobleman played an important role in his activity. Due to the noble background he was able to successfully complete collective efforts that had appeared earlier unproductive in the territory of Slovenia. Korytko died on the last day of January, 1839, shortly before the authorities sent him a decision with a political pardon and before the publication of the first volume of *Slavic Songs of the Carniolan People*. During his burial one of the first manifestations of the Slovenian patriotism was organised.

I. Naslovnica prvega zvezka zbirke *Slovenske pesmi krajnskega naroda*

2. Mestni trg v Ljubljani med 1800 in 1840, grafični list, Narodna in univerzitetna knjižnica, G Gr V 2966